

Nemzeti Társalkodó.

October' 13-dik napján 1852.

Ú j' i t á s.

(végzet*)

Gondolatinkat, érzésinket, vágyainkat, ezeknek sok részben hiányos tolmácsok a' beszéd által másokkal közölhetni, mennyi hasznot gyönyörűséget okozó légyen, kiki tudja. Azon szükség, hogy ezt azokkal is tessük, a' kiktől idő' vagy hely nagy terjedtsége választ-el, szülője az írás mesterségének. A' művelődésnek ezen kifejezhetetlen becsü eszköze, régen kikölt ugyan a' maga csecsemői bölcsőjéből; de tökéletes kifejlődése idejét még koránt sem érte-el. Tudjuk mennyire elégtelen, sebesszélnél gyorsabb repülésű gondolatink kifejezésére, az ezekhez képest lassu haladásu beszéd; de ennél még lenyomóbb, lélek nyugzóbb azon hátrálódás, mellyel a' beszédnél is lassubb menetelű leírás, gondolatink' papirosra tevését késlelteti, 's ez által igen sokszor meg is bennitja 's fosztja erejétől hathatóságoktól azokat. És éppen ez egyik fő oka, azon ré-

* Egy külön levéllel, melyre a' Révai által ajánlva lévő betűk vannak lenyomtatva.

gibb és újabb probatételeknek, melyek által a' leírást alkalmasabbá törekedtek az emberek formálni arra, hogy általa a' beszédet minél sebesebben lehessen kifejezni.

Az írás, a' szemmel látható tárgyaknak képek, rajzolatok általi kijeleléséből indult, 's több változásokon, hosszas időn keresztül fejlődött csak annyira is, hogy bizonyos lerajzolt jegy egy több szókból álló mondatot vagy gondolatot tégyen állandólag. Ilyen *symbolica* írás-módjával éltek a' régi Egyiptombéliek: mint ma is meglévő obeliscusokon láthatni. Ilyen jelekkelvaló írást*) találtak a' Spanyolok is Mexikóban első kiállításokkor. Ilyennel élnek még ma is a' Chinaiak. Ezen írásmódnak hijánosvolta gondolásra, vizsgálódásra nógatta az embereket. Több próbák, változtatások, 's talán valami szerencsés történet közbejőte után annyira mentek, hogy a' dolgok helyett, magát a' beszédet próbálták kifejezni, az által hogy a' beszéd' szavai' részeinek, a' szótagoknak (syllabáknak) csináltak jegyeket, bizonyos meghatározott vonások által: 's így az addig szokásban volt *symbolica* írást, *syllabicává* formálták. Ilyen írást ma Ásiában a' Sioniaknál lehet találni. A' *syllabica* írás az előbbeninél tökéletesebb volt ugyan, de a' jegyek sokasága miatt bajos lévén megtanulása, még mind csak keveseknek lehetett hasz-

*) Egy eredeti példányát ennek lehet látni ma is a' bécsi császári nagy könyvtárban.

nára. Azonban az igaz út már meg lévén találva, további vizsgálat után, nemcsak a' jött világosságra hogy a' szókat a' szótagoknál egyszerűbb részekre is fel lehet osztani, hanem az is, hogy ezen legegyszerűbb hangok, a' bámulásig kicsiny számok mellett, ezer meg ezer különböző szók formálására elegendők, 's az esmeretes szók részeit csak is ők tészik. És éppen ezen legegyszerűbb hangok azok, melyeket bizonyos felvett jegyekkel az úgy nevezett *betűkkel* megjelelve, több kevesebb változtatással, mintegy negyedfél ezer esztendőtől fogva; a' most is divatban lévő írásra használtak.

Ezen írásmódjában ugyan tőrhetőleg el van már érve az, hogy minden a' nyelvben előforduló legegyszerűbb hangoknak, külön és egy darabból álló jegyei légyenek; de éppen egészen még egy nyelv írásában sincs csak ez a' tökéletesség is elérve. A' régi görög nyelvben p. o. ξ (ksi) *gs*, *ks*, *khs* helyett, a' ψ (psi) *bs*, *ps*, *phs* helyett a' római nyelvben az X, c-s helyett van, 's talán mindenik a' régi syllabica írás maradványa. A' mái nyelvek közzül például a' francziának némelykor három betű sem elég az egy Ó kijelelésére, a' német/három betű nélkül nem tudja kifejezni a' vastag s-et 'sat. Így áll a' mostani írás. Jövendőjét mint egyébnak, úgy ennek is bajos megmondani; hihetőleg csakugyan közelébbi lépés az írás javításában a' léssen, hogy minden a' nyelv-

ben találtató egyes hangok megkülönböztetődjenek, 's ezek mind egyes betűkkel jegyeztessenek-meg. Egy későbbi, de hihetőleg eljövendő javítás lesz, a' most szokásban lévő római (eredetileg phoeniciai) betűknek merőben leendő elhagyása, és helyettek oly egyszerű jelek felvétele, melyek segítségével, ha sebesebben nem, legalább oly hamarsággal lehessen beszélni írás által, mint szánkkal szólhatunk. Ezen javítás első kezdete már meg van indítva az úgy nevezett *Sthenographiában*, melynek nyelvünkhöz alkalmaztatása első próbáját, néhány évvel ezelőtt, a' Tudományos Gyűjteményben vala szerencsénk látni. Hanem ezen tökéletesség hihetőleg csak szabadabb nézésű maradékaink kezei között lévén kifejlendő, vessünk egy közelebbi tekintetet honnyi írásmódunkra, 's ennek meglévő hijányai közül egy olyanra, melynek javítása könnyű 's bizonyos közeledő lépés lenne a' tökéletességre.

Mint a' többi európai nemzetek, úgy mi is, a' régi rómaiak betűjével élünk írásunkban. Ezen betűknek nyelvünkhöz alkalmaztatása, történet írónk bizonyítása szerint, nagyobbára Olaszok, Németek által történt. Ezek nyelvünket eléggé nem értették, egyes hangjainkat (betűjinket) jól megkülönböztetni vagy nem tudták, vagy ha elég jól megkülönböztették is, annyi betűkre és oly hangzásuakra találtak, hogy azok megjelése a' római betűkből sem számra, sem

hangzásra nézve ki nem * telt; 's így író-
mestereinknek új és előttök esméretlen be-
tük megjeleléséről kellett mulhatatlanul gon-
doskodni. Minthogy pedig a' római betük-
nek az olasz, német, franczia 's más nye-
vekhez már az előtt megtörtént alkalmazta-
tásakor, a' betűkkel való írás természetének
nem elég alapos esmerete miatt, 's más nyelv-
ekben eléforduló, de a' rómaiban meg nem
lévő betük' megjelelésére új jegyeket gon-
dolni, az emberek igen bátortalanok volta-
nak: a' római nyelv' olvasása 's írása' szé-
les elterjedtsége miatt pedig, sok országok-
ban mintegy hazafusitva voltak a' római
betük, és így, a' már meglévő, de hangzá-
sokra nézve nem elégséges betűkkel kellet-
vén az idegen hangú szokat leírni, ezt csak
a' betük két-, vagy többenként való egybe-
kötése által lehetett megtenni **; 's e' mód

* Tudvalévő dolog, hogy nyelvünkben több
betű van, mint a' mennyi a' deák, német, és olasz
nyelvekben együttvéve is eléfordul.

** Annak, hogy némely leírt szavakban több for-
dul elé, mint a' mennyi valósággal olvasódik, az itt
említettten kívül, oka a' szerfelett való grammatizá-
lás is. Nem gondolván-meg azt, hogy a' beszéd tu-
lajdonképen semmi sem egyéb, mint fül által érthe-
tő írás, az írás pedig szem által érthető beszéd, az
írásban oly szép jelentésre vagy szószármazásra mű-
tató betűket is vettek-fel, melyeknek a' beszédben
semmi nyomok nincs, és a' melyek nélkül éppen úgy
megértenők az írást, mint a' beszédet. Az e'féle gram-
matizálástól honnyi írásunk sem egészen ment, 's bi-
zonyosan ez egyik fő oka, orthographiai egyformát-
lanságunknak; 's így midőn mindennapi írásunkban

valósággal fel is vévődött vala: igen természetesen folyamodtak idegen tanítóink, a' magyar betűk megjelelésében azon módhoz mely már esmérletes volt előttük, 's így a' mi irásunkban is által plántálták a' kettős betűket, 's ezekkel egy oly tökélytelenséget, melytől ha megmenekedhetnénk, irásunk minden másokat feljül múlna, példátlan egyszerűségével.

Hogy ezen, szokásba ilyen formálag jött kettős betűkben volt 's van igazítás helye, az megtetszik egyfelől abból, hogy az *aa*, *ee*, *eo*, *eu*, és *zs* már nincsenek szokásban, és helyettek *á*, *é*, *ö*, *ü* és 's-vel kár nélkül élünk, mint jobbakkal; másfelől abból, hogy a' még meglévő *cs*, *cz*, *gy*, *ly*, *ny*, *sz*, *ts*, *tz*, és *ty* helyett is, több ízben egyes betűk javasoltattak. Így például Kazinczy a' *cz*, és *tz* helyett a' *c-t* kívánta felyétetni, Révai közbebsben lévő grammaticájában, minden kettős betűk helyett új jegyeket* ajánlott, közelebről pedig (köszönet érette) A. L. szabad Székely** pendité-meg ismét ezen dolgot többek jóvá hagyásával, a' mit a' sza-

olyanokkal bibelődünk, melyeknek grammaticánk 's szótárainkban volna helye, magunk vagyunk szerzői a' különözésnek, mely szó pedig, talán soha egy nemzet szótárában sem volt szomorubb jelentésü mint a' Magyaréban.

* *Elaboratio grammatica hungarica studio et opera Jo. N. Révai. Vol. I. pagina 139 — 145,*

** N. Tarsalkodó 1831. utolsó negyed 6 's 7-dik szám, és 1832. Első féleszt. 2-dik szám,

bad Szász* és a' haldokló Magyar** szavai nyilván bizonyítanak. De javasolják a' kettős betűknek egyesekkel való felcserélését e' következő okok is:

a. Ez által a' magyar írás és olvasás azon tökéletességgel bírna, hogy megtanulására csupán az ő egyes betűji állandólag és minden esetben egyforma kimondása kellene, mely talán egy élő nyelvben sem találató philosophusi egyszerűség nem kis díszére válna nyelvünknek.

b. Sokat könnyűlvén az olvasás és írás megtanulhatása, ez, kivált mostanság annyira munkába vett terjesztésére nyelvünknek, hasznos befolyással lenne.

c. El lennének kerülve némely olvasásbéli határozatlanságok, melyek a' mostani kettős betűk miatt néha előfordulnak. A' nyelvünket tanuló p. o. minekutánna megismérte a' *gy-t*, *tz-t*, *ts-et* és *ny-et*, 's megtanulta, hogy a' vezetéknevek végén az *y-t* olvassa *i-nek*; nem tudja ezen nevet: *Kemény*, *Kemeni-nek* olvassa é, vagy *Keménynek*; ezen nevet: *Nagy*, *Nagi-nak* olvassa é, vagy pedig *Nagy-nak*; ezt: *átsuhan*, *át-suhan-nak* é, vagy *á-tsuhan-nak*; ezt: *átzuhan*, *át-zuhan-nak*, vagy *á-tzuhan-nak*?

d. Pénzbeli haszon is tekintetet érdemlő következne belőlle, mert mathematicai számvetés következésében állithatjuk, hogy a'

* N. Társalkodó 1831. utolsó negyed 209 lap.

** N. Társalkodó 1832. Első félesztendő 8-dik szám, 126-ik lap.

mit mostani egyes és kettős betűinkel huszonhárom ivre lehet leírni, vagy nyomtatni, ugyanazt, a' kettős betűkben lévő s, z, és y-ok elhagyása után, (a' két esetben egyenlő betűket véve) huszonnégy ivnél valamivel kevesebbre lehet leírni vagy nyomtatni; mely azt teszi, hogy most minden 230 ezer forintnyi nyomtatási vagy iratási költségből 10 ezer forintot veszünk a' kettős betűk miatt, 's ez a' veszteség nagyobb mint ha pénze minden kamatját elveszti az, ki milliójait száztól négyre adta, jóval nagyobb pedig annál, melyet az egykori fősvény az i pontjai fel nem rakásával, el akart kérülni.

Hogy ezen hasznok elérésére, a' foganatra nézve oly szükséges egy kézre dolgozást megnyerhessük, 's hogy a' különböző jelek új zavart ne okozzanak, talán legjobb volna a' kettős betűk helyett, azon egyes betűket venni-fel, melyeket Révai, grammaticája feljebb említett helyén javaslott. *De most eleintén a' nyomtatásbeli betűk jegyeit elmellőzve, elég, sőt helyes volna csak kézírásainkba venni be ezen betűket,* és javalltunk ezen ágára nézve, ezennel bátorkodunk is a' nemzetért buzgó öregeinket úgy, mint lelkes ifjainkat felszólítani: egygyesítsék velünk magokat e' szabados jó célra; vegyék fel mindennapi írásaikban a' Révai betűjít, 's igyekezzenek azokat divatba hozni. Így minden ezen kis dolgot előmozdítani kívánók, tettebeli szózatolásokat adhatnak a' nemzeti haszon mellett, a' jelek megszokása pedig

csak apránként, 's a' nehezebb eszűek, lassubb megfogásuak, újítást ellenzők lehető megkimélésével történék, sőt egy kimúató mérlege-is formálódnék annak, hogy megért é már fejünk egy ily könnyen átlátható hasznu kis változtatás megtételére, vagy pedig egyebekkel együtt ezt-is, igen meszsze hajtott vigyázóságunkért zúgolódó unokáinkra bizzuk; mert hogy az itt javallott változtatás most vagy ezután meg fog történni, sőt hogy a' mostaniak helyett egészen más és czélarányosabb betük szokásba jövelele által, az oskolás gyermekek tanítójik beszédét szórúl szóra oly könnyüséggel fogják valaha leírni, mint egy mostani londoni sebessíró a' parlamenti beszédek, az szinte oly bizonyos mint az, hogy ezelőtt három négy századdal némely hatalmas magyar úr, csak *manu aliena* tudta leírni tulajdon nevét, és hogy az Árpád táborában egyetlen egy puska sem találtatott. — Esmérkedés, — barátkozás, 's a' kiknek úgy tetszenék, használás végett, ezenel megküldjük olyasóinknak a' Révai grammaticája 145-dik lapján ajánlott betüket; látni őket senkinek sem árt. Ezen betük megtekintése, a' többek között azt is értésünkre adja, hogy Révai elégségesnek tartotta *tz*, *ts*, *cz* és *cs* kettős betüink közzül csak a' két elsőbet jelelni-meg, a' minthogy ezektől a' két utolsó legkevesebbé sem is különbözik hangjára nézve.

Régebben azt hitték sokan, hogy kettős betüink, az egyes betüktől egészen különbö-

ni, legalább egy helyben hagyó mosolygást talán senki sem tagad-meg hát tőlünk.

J. F. és.

olvasó társai.

Könyvesmertetés.

Gazdasági Katechesis. Készítettett kézi könyvnek, az alsóbb oskolák számára. Praefectus Milotai Ferencz által. I. Rész. A' Földművelés, és az gazdasági növények termesztése. Kolosváron. Az Év. Ref. Könyvnyomtató Intézetében 1832. Az ára békötve 20 kr. ezüstben.

A' mezei gazdaságnak gyorsabb előhaladására milyen sokat tégyen az, ha annak alapjaival már az oskolás nevendékek megismerkedhetnek, tudják és gyakorolják a' művelődésben lévő nemzetek. Ezen célból lévén ezen kis munka is készítve, minden gazdaságot kedvellőnek méltán ajánltatik, — annyival is inkább bogy ezen könyvnek érdeme nem csak az oskolási tanulásig tart — mint sok másoknak szokott; — több hasznot ígér ez a' munkához kezdőknek azzal, hogy a' rendet és fogásokat, nem vak követés módjára, hanem okaikkal együtt előre megismértetvén, a' vég-cél elérésére bátorságos úton igyekeznek vezetni. Különös érdeme a' Szerzőnek az, hogy az erdőművelést röviden eléadván, egy Toldalékban az Erdélyben is

találtató vad fáknak elé számlálásában, esmer-
tető jeleiknek leírásában, és hasznaiknak meg-
említésében, sokféle tett útazásaiban szerzett
tapasztalásait használta, — melyekkel az ol-
vasók közül többen — ebbéli esmereteket
gazdagíthatják. Elvárjuk a' háromtartásról,
és háztartásról megígért két Résznek is mi-
nél hamarábbi megjelenését.

K.

É r t e k e z é s

*A' világ közönséges történetei tanulásának
legfőbb céljáról.*

(folytatás)

Kimíveletlenül, de mégis a' kimívelő-
désre minden szükséges eszközökkel felru-
házva lépett-ki az ember a' lételre; az idő-
nek viszontagságai őtet lakhelyek készítésére,
az első és legnagyobb szükségnek az éhség-
dek érzése vadászatra, marha tartásra 's
végre földművelésre tanították; mely egysze-
rű élet módjából a' könnyeb életre való vá-
gyodás, 's a' természetnek bővebb esmérete
a' mesterségek kimívelésére vezérlették őtet;
a' természet tudományát, és annak történe-
teit véle bővebben megesmértették.

Azonban a' különböző szokásu, és haj-
landóságú emberek együtt való lakásából vis-
gáltatni kezdett az emberi természet, és a'
Phylosophianak eredetet adott, a' különböző
szükséges dolgoknak pedig egymás között va-
ló felcseréléséből a' kereskedés származott.

Igy menvén előbb az egész emberi nem a' maga kimívelődésében egy rendkívülvaló természeti nagy változás (catastrophe) majd csaknem az egész emberi nemzetet semmivé tette, és ha lehetséges lett volna, hogy az a' nagy változás (értetődik az özönvíz) az emberektől már művelődni kezdett földnek is formáját egészen megváltoztassa, abban az esetben nem volna szükség azt állítani, hogy az embernek legnagyobb kimíveltsége az erkölcsöknek legnagyobb romlásával legyen egybekötve (mindenütt az egész emberi nemzetet, és nem egy különös személyt értve); de meg nem változván a' földnek előbbeni formája, és a' szükségek is az embert mind tovább meg tovább ösztönözvén, a' szükségeken és az indulatok kielégítésén épült tudományok, végtére az egész emberi nemzetet, végső pusztulással, és kiirtással fenyegették, hacsak az isteni gondviselés egy egész, különös, egyes nemzetnek végső kiirtása által, azt a' nagy roszt meg nem akadályoztatta volna, és azért egy elméjére nézve kimívelt, de erkölcsére nézve egészen megromlott nemzetnek végső pusztulása — kiirtása, az egész emberi nemnek megtartására, kimívelésére, 's tökéletesítésére végnélkül szükséges volt; mert az ilyen megromlott, megvesztegetett nemzet, mint egy megrothadott gyümölcs elhalván, egy új és még a' maga természeti erejében ép nemzetségnek helyt adott; ez az új nemzet pedig egészen kimíveletlenül ugyan, de mégis

minden kimívelődésre alkalmasvöltá által, tapasztalásból megtanulván az elmúlt idők megveszettségének, bűneinek, balvélekedéseinek kárait esmérni, az elenyészett megvesztegetett nemzetnek végső pusztulása om-ladékaí alól kiragadtatott tudományokat, eredeti ártatlanságával egyesítette, és magába mintegy belé oltotta; elvesztvén, az új ol-továny a' régi rothadt töröknek mérget, és így a' bévett tudományokat nagyobbra ter-jesztette, 's tovább művelte.

Az embereknek egymástól lett eltávozása által a' Geographia kezdett művelődni, az egy-mástól elvált nemzetek a' tudományokat ma-gokkal elvitték, idegen földre által plántál-ták, mindenütt nevelték, szaporították; de minden új változással újabb kívánságok is tá-madtak; az újabb kívánságok újabb szüksé-geket, az újabb szükségek újabb indulatokat szültek, a' józan okosságnak erkölcsi tör-vényei, melyeket a' durvább nemzetek hatal-masabban érzettek, a' kimíveltebb embe-rek indulatai alatt gyengülni kezdettek, az ember felkölt az ember ellen, az erősebb a' gyengébbet elnyomta. Mely kiirtások és pusztulások megelőzésére bátorság kedvéért több házi familiák egybeállottak, a' leg-alkalmasabbat, azaz a' ki legerősebb és bátrabb volt közöttök, fejekké tették; ezen társasági kiterjedésből lettek az országok és tartományok, melyeknek igazgatására 's ve-zérlésére a' törvények, és politicaí tudomá-nyok a' többiekhez járultak, 's a' mint az

emberek lakhelyei, és a' földnek természete hozta magával, úgy a' különbféle találmányok kezdettek előjnni; a' tenger partján lakók hajókázni kezdettek; 's felállott a' tengeri kereskedés, a' nagy térség csendes lakosai az égi testeket vizgálták, és tisztább isteni esméretre vezéreltetvén, religioja kezdett lenni az embereknek; a' vallás tehát és a' kereskedés, az emberi változások legtöbb okai előállottak.

Az emberek lassanként egymástól mindent megtanultak, a' külföldieket belső hazai haszonra fordították; így haladván előre az egész emberi nem, némely különös megromlott nemzetek a' magok elenyészesekhez siettek, a' sok új és szokatlan szükségtektől körülvétegetett kereskedés, és a' rosszul értett természeti vallás a' hitelfelett való bálványozással megvesztegetve, a' luxus és háboruk által az elme világosságát ugyan előmozdították, 's itt is a' bölcs gondviselés a' megromlott nemzetek kiirtásába helyezte az egész emberi nem megtartását; a' megveszett nemzet elenyészett, és egy más erős, és ártatlan nemzetbe ment által, és a' gonosz nemzetség közzül számkivettegetett tudományok az újonan felállott népnél találtak menedék helyet, és így az idők nagy árvizei a' régibb nemzeteket ugyan mind elnyelték, a' tudományok pedig a' pusztító örvényből mindenkor megszabadultak. Assyriusok, Medusok és Persák' birodalma történetei, ennek az igazságnak élő bizonyosságai.

(folytatása követk.)